

JULIÁN BARÁT ÚTJAI.

(A nagymagyarországi térítés hét évszázados fordulójának emlékére.)

ANÉP száján élő hagyomány és az írott források «a magyarok régi tetteiről», egyaránt fenntartották a tudatot, hogy a Volgán túl, valahol Európa keleti határán még élnek a magyarok őshazában maradt testvérei. A magyar dominikánusok figyelme feléjük fordult s legfőbb támogatójuk, Béla király nagy érdeklődéssel foglalkozik e térítés gondolatával annál is inkább, mert őt most már messzebblátó tervek is foglalkoztatják.

A megtérített kunoktól hallottak először őseink az Európa keleti határán feltűnt félelmetes új ellenségről, a tatárokról. Hallották, hogy előnyomulásuk ellenállhatatlan volt s ha időlegesen abbamaradtak is támadásaik, minden bizonnyal hamarosan megismétlik azokat. Béla tehát nemcsak a hit terjesztését akarja szolgálni, amikor segítséget nyújt a dominikánusoknak, hogy felkereshessék pogány testvéreiket, hanem az a remény is vezeti, hogy a hit erejével a keleti magyar testvérekben politikai szövetségeket kap a közös ellenség, a tatárok ellen, amint a kunok térítésével is ugyanezt igyekezett elérni.

Béla és a dominikánusok tervének megvalósítására hét évszázaddal ezelőtt, 1232-ben kelt útra az első expedíció.

Ha az őshazában maradt testvérekhez ezek az elsőizben útrakelt barátok nem jutottak is el, mindenesetre övék az érdem, hogy a Julián barát neve alatt ismeretes utazások megvalósulhattak. Nélkülök Julián barát talán sohasem juthatott volna el Nagymagyarországba s a magyarság nem hallott volna még egyszer — sajnos, utoljára — pogány testvéreiről. És ha az idegenek között élő magyarság érdekében működő egyének és egyesületek Juliánt tekintik is követendő példaképükül, mi most, az első utazók útrakelésének hét évszázados évfordulója alkalmával úgy érezzük, kötelességünk néhány másodpercet szentelni emléküknek.

A hét évszázaddal ezelőtt útrakelt négy szerzetes közül csak egynek a nevét őrizték meg forrásaink, Ottóét, aki társaival a térítés lángoló lelkesedésében, hogy saját véreiket a pogány tévelygésből a kereszténység egyedül üdvözítő útjára vezessék, nem tekintette akadálnak azt a tényt, hogy útrakelve a földrajzi cél teljes bizonytalanságban lebegett. A magyarok hagyományai és az írott emlékek fenntartották ugyan a tudatát annak, hogy a magyarok az őshazában annyira elszaporodtak, hogy a föld termékenysége már nem volt elegendő valamennyiök eltartására s emiatt kettéválva, egy részük nyugat felé keresett s Árpád vezérletével talált is új hazát magának, de hogy ez az őshaza merre lehetett, azt senki sem tudta.

Ottó és három társa tehát elindult Kelet felé s nem csodálhatjuk, ha háromévi küzdelmes bolyongás után nem is ért célt. A négy barát közül három el is pusztult — a szent cél névtelen hősi halottjaként — de Ottónak mégis megadatott a szerencse, hogy távol Keleten, a «pogányok földjén» találkozhatott

egy pogány magyarral, akitől azután megtudta a testvérekhez vezető út pontos irányát. Útját most már nem folytatta tovább, hanem visszafordult, hogy társakat vegyen maga mellé s úgy induljon majd el a már ismert úton. Alig ért azonban haza Magyarországba, alig tudta társainak elmondani útjának eredményét, egyheti pihenés után ő is belepusztult fáradtságos útján szerzett betegségébe.

Ottó elbeszélése alapján — halála után azonnal — még 1235-ben újabb négy dominikánus kelt útra. Mint Ottó, ezek is világi ruhát öltöttek, szakállukat és hajukat pogány módra megnövesztették. Béla támogatásával először Konstantinápolyig jutottak el s innen a Fekete-tengeren át 33 napi hajóút a mai Tamán-félszigetre vitte őket. A Don és Volga között elterülő puszták pogány és mohamedán, majdnem vad népei között egyedül nem kelhettek útra. Várakozni kellett, míg egy karavánhoz csatlakozhattak, akikkel azután a Kaspi-tenger mellé, «az alánok országába» jutottak. Itt azonban hosszú hónapokat kellett hiábavaló várakozással eltölteniök, mert az e népekkel szomszédos tatároktól való rettegettség miatt nem mert senki sem erre az útra vállalkozni. Ezek a hónapok a legnagyobb nélkülözések idejét jelentették. Élelmük alig elégséges kenyérből és vízből állott csupán, de szerencsére egyikük értett házi eszközöknek, kanalaknak és egyebeknek fából való faragásához, amelyekért cserébe kevés kölest kaptak s ezzel pótolhatták táplálékukat. Hogy azonban az útjuk folytatásához szükséges eszközöket megszerezhessék, merész és áldozatos elhatározásra jutottak, arra, hogy két társukat eladják rabszolgának. Az alázatos lelkek ez önkéntes áldozata sem érte el a kívánt célt. A szerzetesekre nem akadt vevő, mert sem az őrléshez, sem a szántáshoz nem értettek. E két barát a kénytelenségtől hajtva visszafordult, a másik kettő azonban, Julián és Gellért, nem akarta a megkezdett utat abbahagyni. Hosszas várakozásuknak meg is lett az eredménye. A nélkülözésekkel teli tél után tavasszal néhány pogány útrakelt észak felé s a két barát hozzájuk csatlakozhatott. A volgavidéki pusztaságokon 37 napig tartott ez a keserves út, melynek nélkülözéseibe Gellért bele is pusztult. Julián fájó szívvel temette el társát s most már egészen egyedül állt a pogány idegenek között. Végre is egy mohamedán pap szolgálatába állva sikerült eljutnia a volgai bolgárok egyik nagy városába, ahol útjában szerencsés fordulat állott be. Itt összetalálkozott ugyanis egy magyar asszonnyal, aki abból az őshazából jött ide férjhez, amelyet Julián keresett. A tőle nyert útmutatás alapján onnan kétnapi járóföldre meg is találta a pogány magyarokat az Ethilnek nevezett nagy folyam, a Volga mentén.

Julián az útjáról szóló jelentésében, szűkszavúan ugyan, de annál érdekesebben írja le, mennyire megörültek a magyar testvérek, amikor megtudták róla, hogy ő is magyar; milyen figyelemmel és érdeklődéssel hallgatták beszédét a hitről, a keresztény Magyarországról és annak uralkodójáról, amely beszédet tökéletesen meg is értették s amely nagyon érdekelte őket, mert ők is tudták az őseik hagyományából, hogy valamikor régen szakadtak el tőlük véreik s hogy ezek valahol nyugaton élnek, de hogy hol, azt ők sem tudták pontosan.

A Julián által feltalált magyarok, mint azok, akik évszázadokkal előbb tőlük elválva új hazát kerestek maguknak, pogányok voltak és Istent — keresztény értelemben véve — nem ismertek, de bálványokat sem imádtak. Érdekesen írja le az életmódjukat Julián. E szerint földet nem műveltek, de állataik, különösen lovuk igen bőven volt s ezeknek a húsa képezte főtáplálékukat

Kedvenc italuk pedig a lótej. A honfoglaláskori pogány magyarok harci ere nyeit ezek az ősházában maradt testvérek is megtartották s az eddigi csatákban még a félelmetes tatárok sem tudtak győzedelmeskedni rajtuk, sőt az első összeütközésekből még inkább ők kerültek ki diadalmasan, miért is a tatárok aztán velük szövetséget kötöttek s így együtt igázták le vagy tizenöt szomszédjukat. Julián sokat hallott itt a tatárokról, sőt egy követükkel is találkozott s aggodalommal hallotta attól, hogy az onnan ötnapi járóföldre tanyázó tatárok csak Perzsiából visszatérő csapatukra várnak, hogy meginduljanak nyugat felé — amint a követ mondta — Németország ellen.

Juliánt most már nem tudták tovább maguk között tartani pogány testvérei. Hiába marasztalták, hiába vitték nagy örömmel házról-házra, faluról-falura, a szerzetesnek nem volt maradása. Két dolog is izgatta és sürgette a hazatérésre. Látta és tudta azt, hogy az őshaza magyarjait egyedül nem tudja megtéríteni s félt attól, hogyha a pogány szomszédok megneszelik az ő térítő működését, megakadályozzák majd a testvérek érintkezését, nehogy a hitbéli egyesülés politikailag is egyesítse őket. De rettegett attól is, hogyha megbetegszik, vagy Isten hamarabb elszólítja, az otthoniak megint csak nem fognak tudni az őshaza magyarságáról, nem fogják ismerni a hozzájuk vezető utat s — ami Juliánt nem legkisebb mértékben izgatta — nem fognak hírt hallani a tatároknak úgy a pogány, mint a keresztény magyarokat s általában az egész kereszténységet fenyegető terveiről.

A testvérek által mutatott jóval rövidebb úton, a mordvinok földjén s Oroszországon át sietett haza Magyarországba. Az időközben atyja trónjára került IV. Béla nagy érdeklődéssel fogadta Julián jelentését s míg Julián Rómába ment, hogy a pápának is beszámoljon, a most már ismert rövidebb úton Béla újabb dominikánusokat küldött ki a pogány magyarok közé. Ez az immár harmadik expedíció azonban csak Suszdalig jutott el, amelynek orosz fejedelme feltartóztatta a szerzeteseket. Két év mulva ismét Julián kelt útra, azonban ő is kénytelen volt Suszdalból visszafordulni, mégpedig igen-igen szomorú hírral.

A tatárok tervezett előrenyomulása nyugat felé bekövetkezett, és pedig sokkal nagyobb erővel, mint azt bárki is gondolta volna. Útjukban teljesen leigázták, valósággal elseperték a volgamenti pogány bolgárokat és az őshaza magyarságát a szomszédos néptöredékekkel együtt. A pogány testvérekre vonatkozó lesújtó értesülés mellett a keresztény magyarságot érintő aggasztó híreket is kapott itt Julián. Az egyik tatár vezérnek, Batu kánnak egy követével találkozott itt Suszdalban, aki a kán levelét vitte a magyar királynak. Ebben a levélben a kán szemrehányást tesz IV. Bélának, amiért az befogadta országába az ő szolgáit, a kunokat. «Megparancsolom tehát — írja — ne tartsd őket tovább magadnál, nehogy ellenségeddé legyek miattuk. Könnyebb nekik menekülni, mint neked. Nincsenek házaik, sátrakban laknak, de te házban lakol, városaid és váraid vannak, hogyan fogsz te a kezemből menekülni?»

Julián e szomorú hírekkel tért vissza Béla udvarába. A magyar király időközben orosz és kun menekülöktől is hallott már a tatárok előrenyomulásáról s Julián jelentéséből világosan felismerte a közléről fenyegető veszélyt. E jelentést elküldte a pápa legátusának, nagybátyjának, az aquilejai patriárkának és még többeknek is, akik aztán még továbbterjesztették a közelgő veszedelem hírét s csakhamar az egész keresztény világ az imáival ostromolta az eget, kérve, hogy fordítsa el a kereszténységről a pogányok támadását, de Béla megsegítésére még sem gondolt senki sem.

Ha utólag szemügyre véve az eseményeket, a térítő domonkosok nagy-magyarországi útjainak pozitív eredményét nem is látjuk, úgy véljük, még sem volt érdektelen, hogy hét évszázad távolából felidéztük a fáradságot nem kímélő, veszélyt nem ismerő, a térítés s a testvérek felkeresésének lelkesedésétől áthatott szerzetesek emlékét.

A magyar történettudomány fontos forrást kapott ez utakról szóló jelentésekben. A Kelet-Európában elszórtan lakó népekről szóló rövid, de éles megfigyelőképességgel rendelkező szemtanu pontos leírása, elsősorban pedig a pogány magyarokról szóló sorok rejtenek magukban igen értékes adatokat a forrásokban olvasni tudó tudósok számára. Az a tény, hogy Julián és Nagy-magyarország lakói minden nehézség nélkül megértették egymást, kétségtelen bizonyítéka, hogy a honfoglalás előtti időben is már ugyanazt a magyar nyelvet beszélték ősünk, mint amit keresztény állami életük harmadik évszázadában. A magyarok életmódjának rövid leírásából pedig megismerhetjük azt a kulturfokot, amelyen a magyarság az elválás idejében állhatott. A keresztény nyugathoz csatlakozott magyarság fejlődése a külön válás évszázadai alatt igen nagy méreteket öltött s ki tudja, ha Julián barát térítése eredménnyel járt volna is, Béla király terve, aki a pogány magyarokban megtérítésükkel kapcsolatban éppen úgy szövetségeseiket keresett, mint a kunoknál tette, nem járt volna-e annyi akadállyal, mint ahogyan a kunok esetében is járt?

Az esetleg másképen alakuló lehetőségek eredményeit latolgatni természetesen egészen céltalan és hiábavaló fáradság lenne s így csak szomorú lemondással kell megállapítanunk, hogy európai állami létünk első katasztrófája alkalmával keleti testvéreinktől elszakítva, a nyugati államoktól egyedül hagyva kellett felvennünk a küzdelmet.

Julián hiába igyekezett jelentéseiben rámutatni a közelgő tatár veszedelemre, hiába akarta felhívni erre a nyugati keresztény uralkodók figyelmét, a veszélyt még a magyarok közül is csak IV. Béla látta és ismerte fel, azonban még idebenn sem tudta meggyőzni a főurakat a veszély nagyságáról; hogyan várhatott volna akkor kívülről segítséget?

A szomorú emlékű tatárjárás veszedelmével a magunk erejére támaszkodva kellett szembeszállnunk s csak elismeréssel kell adóznunk az ősök vitézségének és hódolattal szemlélni a csodát, amely még idejében visszafordítva a tatár seregeket, nem engedte, hogy a keresztény magyarság is arra a sorsra jusson, amelyre az éppen csak feltalált s máris — most már örökre — elvesztett pogány testvérek jutottak.

H. dr. Pálffy Ilona.

BORÚBAN.

*Borúban derűt remélsz,
Derűben borútól félsz.
Egyformán botorul élsz.
A percnék, mely éppen tiéd,
Elveszted így színét, ízét.*

Réz Gyula.